

Josef ŠTĚPÁN
Praha

Ludvík Vaculík, Josef Škvorecký, Milan Kundera, Pavel Kohout a Václav Havel o češtině

0. Cílem tohoto příspěvku je komentovat výroky o češtině u pěti spisovatelů, kteří se narodili ve dvacátých a třicátých letech minulého století a kteří jako významní slovesní umělci podstatným způsobem zasáhli do vývoje české literatury. Chceme zjistit, jaký mají postoj ke svému mateřskému jazyku vůbec a k češtině v uměleckém díle zvláště.

Uvedení spisovatelé napsali celou rozmanitou škálu výroků o češtině. Vybíráme jen výroky nejzajímavější, které jsou mnohdy dost rozsáhlé. Jsou to především názory, v nichž se autoři dotýkají aktuálních jazykových a jazykověkulturních problémů souvisejících s postavením spisovné češtiny v současné komunikaci (L. Vaculík, J. Škvorecký, P. Kohout). Dále tyto výroky obsahují myšlenky o autenticitě vyjadřování v češtině uměleckého díla (J. Škvorecký), názory na češtinu v literárních dílech jiných spisovatelů (M. Kundera o J. Skácelovi), vyslovují se k vývoji češtiny (M. Kundera), vzájemně na sebe reagují (L. Vaculík a J. Škvorecký). Dramatik V. Havel komentuje spisovné jazykové prostředky, které ve svém díle sám používá.

Po roce 1989 vydávali právě tyto spisovatelé své memoáry, deníky, dopisy, rozhovory, eseje, fejetony a jiné dokumentární texty jako knihy, v nichž nacházíme zmínky o jejich postoji k češtině¹. Výroky o češtině se ovšem vyskytují i v jejich uměleckém díle. Z obou těchto

¹ Myšlenky o češtině u našich spisovatelů v dřívější literatuře shromáždily už i dvě knihy, a to F. Oberpfalzera (1945) a J. Janáčkové, A. Sticha (1988). Také se jim věnoval několikrát časopis Naše řeč, srov. J. Chloupek (1972) a M. Homolková

pramenů vycházíme. Jde o kvalifikované soudy, které svým obsahem mohou vzbudit pozornost u jazykovědných i literárněvědných bohemistů.

1. Prozaik, fejetonista a publicista Ludvík Vaculík má blízko k jazykovědné bohemistice, jak vyplývá už z jeho výroku, že kdyby „měl znovu příležitost a možnost mladý studovat, byla by to hudba nebo jazykověda“ (Vaculík 2002, s. 105)². Je bytostně spojen se svým psaním, zvláště literárních děl a fejetonů; čeština v jeho díle je vytříbená a přitom originální, a proto je jen velmi obtížně přeložitelná do jiných jazyků.

Zájem o jazykovědu se u L. Vaculíka projevuje v široké oblasti, např. podává i kognitivně lingvistický výklad. Pozoruhodné je však to, jak se zabývá obranou spisovné češtiny jako jazykověkulturním problémem i jak fundovaně reaguje na češtinu J. Škvoreckého.

Vaculíkův zájem o jazykovědu se projevuje v řešení aktuálních jazykových a jazykově kulturních problémů. Jako stoupenec jazykové kultury, která vychází z funkčního hlediska, brání v „Lidových novinách“ spisovnou češtinu před jejím zpochybňováním:

Mluvme, jak nám zobák narost, zněl titulěk článku v těchto novinách. Jeho autoři, Václav Cvrček a Petr Vybíral, už tím posledním slovem říkají, že zobáky nám nerostou spisovně. Smyslem článku je „nabourat přetrvávající předsudek, že pouze spisovná čeština umožňuje přesné vyjadřování“. To je takový Istivý výraz: „nabourat předsudek“. [...] Naši autoři píší, že spisovaná čeština „není rodným jazykem nikoho z nás“, že „spisovnost nás spíš rozděluje než spojuje“, že „jednoznačná kritéria správnosti v jazyce nemáme“ a že škola „lpí na tom, že největší hodnotu má jazyk spisovný“ [...], tím však nemizí zřetelný znak generační: jsou mladí, vzdorují autoritám a jednají, třeba mimoděk, ve shodě s módou zpochybňovat všechno, co je nepohodlné a těžší [...] Ani s obecnou češtinou se nerodíme, přijímáme ji z okolí. Však nerodíme

(1983). Nejnověji o reflexi mateřštiny u současných českých spisovatelů zvláště básníků psala I. Vaňková (2007).

² V kulatých závorkách budeme odkazovat na prameny knih současných českých spisovatelů, v hranatých na odbornou literaturu jazykovědnou a literárněvědnou; seznamy jsou uvedeny v závěru článku.

se ani s chůzí, lezeme napřed, a všechno včetně řeči se musí kultivovat [...] Že jazyk nemá kritéria správnosti? Proto se mu dávají, jsou to pravidla a vzory, jež jsou ovšem proměnné. Spisovná čeština nás právě spojuje; dělí nás jen na ty, co chtějí, a ty, co nechťejí nebo nedovedou. Nevím, mám jen pocit, že ti dva, mluvící o obecné češtině, také ji popotahují k Praze [...] Myslím, že moji čtenáři vědí, že já, když chci, dělám si s jazykem, co chcu³. A to tím svobodněji, že mám jakési vědomí celého prostoru spisovné češtiny (Vaculík 2008, s. 158–159).

Uvedli jsme podrobnější citát proto, abychom ukázali, jak spisovatel L. Vaculík polemizuje jako funkční lingvista především s mladým korpusovým lingvistou V. Cvrčkem, který v posledních letech nejen v odborných publikacích, ale i v publicistice a na internetu často zpochybňuje spisovnou češtinu. Diskuse s ním ovšem není možná, protože neustále opakuje své teze a prosazuje do kódu pro oficiální komunikační situaci prvky takzvané obecné češtiny, třebaže tam funkčně patří čeština spisovná. S uspokojením je však třeba konstatovat, že i dnes existují lingvisté mladé a střední generace, kteří respektují spisovnou češtinu.

Uvedený Vaculíkův zájem o aktuální jazykové a jazykověkulturní problémy češtiny souvisí s tím, že L. Vaculík má už od dětství silný vztah k psanému slovu, protože už tehdy si začal psát deník. Při psaní se cítí volnější ve vyjadřování, než když s lidmi mluví přímo, protože když píše, tak si vždy představuje ideál člověka. Tím, že nevidí člověka před sebou živého, hmotného, vidí ho jako krásnějšího, ušlechtilějšího, vnímavějšího a plného pochopení.

L. Vaculík reaguje na jazyk J. Škvoreckého a oceňuje jeho funkčnost v uměleckém díle. K jazyku jeho *Příběhu inženýra lidských duší* uvádí:

Dannyho rozhovor s Marií a s její dcerou Danielou je fajnová rozkoš z milostného dialogu. Ivan Klíma u nás včera večer pravil, že jemu se Příběh inženýra lidských duší tolik zas nelíbil. Prima sezóna je prý lepší. Zdá se mu, že ta záplava historek je nekázeň a tlachavost, a s jazykem prý udělal Škvorecký něco už úplně strašného. Jazyk té knihy – hrozný slang a mixáž češtiny s angličtinou – je příkladem toho, co

³ O Vaculíkově hře s češtinou, a to ve slovtvorbě, v syntaxi věty, souvětí a textu v jeho románu *Loučení k panně* srov. F. Štícha (2004).

také mně bývalo vždycky protivné a potíral jsem to. Tady mi to nevadilo (Vaculík 1990, s. 109).

Za Vaculíkovo uznání J. Škvorecký děkuje (viz níže část 2).

2. Nejstarší z probíraných autorů je zkušený překladatel, anglista a prozaik **J o s e f Š k v o r e c k ý**, žijící po srpnové invazi od r. 1969 v Kanadě. J. Škvorecký nikdy nepsal svá umělecká díla anglicky:

Nikdy bych si netroufl psát prózu anglicky, i když umím slušně, protože psát je rozhodně dost těžké, když to děláte v mateřské řeči, a ještě k tomu přidat obtíž cizí řeči, to není možné. Já rád používám slang a všelijaké jazykové legrace, to bych v angličtině neuměl. Ale na druhé straně rád píšu eseje a recenze anglicky [...] (Škvorecký 1992, s. 20).

J. Škvorecký využívá zkušeností anglosaské kultury tím, že usiluje ve svém uměleckém díle o *autenticitu vyjádření*, což se projevuje v tom, že v krásné literatuře porušuje jazykové normy a užívá běžně mluvenou češtinu, a to spolu se slangem a americkou češtinou, a také to všechno teoreticky zdůvodňuje ve svých dokumentárních textech. Právě tato autenticita plní ve slovesném díle estetickou funkci. Opakovaně se vyslovuje k českému pravopisu na pozadí pravopisu anglického.

J. Škvorecký ve svém literárním díle záměrně narušuje normy:

V knihách a názorech amerických prozaiků jsem hledal a nacházel argumenty proti autoritativním tvrzením a závazným normám (Škvorecký 1968, s. 9).

Tento postoj ho už od mládí vede při psaní umělecké literatury ke hře s češtinou, kterou objevil už u K. Poláčka v jeho jazykových chaplinádách. Redukuje frázi *ad absurdum*, kožený slovník promítá do tkáně hovorovosti, spojuje spisovný jazyk a slang atd. Vše má jednu funkci v obsahu uměleckého díla, a to sloužit popisu malosti, marnosti a prázdnoty, které jsou spojeny s láskou, pracovitostí a obětavostí, tedy obrazu života, který je lidským údělem české společnosti. Při takové hře s češtinou však J. Škvorecký píše vždy pečlivě.

Ve svém uměleckém díle J. Škvorecký programově užívá běžně mluvený jazyk. Tím rozumíme jazykové útvary, které stojí v přechodném pásmu mezi vyhraněnými strukturními útvary, jimiž jsou spisov-

ný jazyk a dialekt. „Charakteristickým znakem jeho stylu byl už od čtyřicátých let absolutní sluch pro hovorovou řeč, která proniká nejen do dialogů, ale i do jazyka vypravěče” (Kosková 2004, s. 113)⁴. Navíc třeba jedna postava v jeho díle mění útvary češtiny podle situace, jde o směsici češtiny hovorové a obecné se spisovnou, takže J. Škvorecký se těžko překládá do jiných jazyků.

Rozdíl mezi češtinou, kterou se píše knihy, a češtinou, kterou se mluví, trápí J. Škvoreckého dlouhodobě. Při překládání W. Millera, jenž užívá obhroublý slang dětí harlemské ulice, si r. 1963 J. Škvorecký uvědomil, že otázka použití slangu v české literatuře byla tehdy stále ještě nedořešená, protože „nemáme tradici knih psaných důsledně – nejen v dialogu (a i hovorové dialogy jsou vzácné) – jazykem, jakým lidé skutečně mluví” (Škvorecký 1999, s. 69). Ke stírání rozdílu mezi češtinou knih a češtinou, kterou se mluví, přispělo už Osvobozené divadlo:

Čeština, která zaznívala z jeviště Osvobozeného v textech her, ve forbínách, a zejména v písních, zasadila, myslím, jednu z rozhodujících ran oné specificky české schizofrenii, totiž nepřírozenému rozdvojení jazyka na ten, jímž se píše knihy, a ten, jímž se mluví (Škvorecký 2004b, s. 218).

K překonání tohoto rozdvojení již hodně udělala právě krásná literatura, která u nás od přelomu padesátých a šedesátých let minulého století užívá běžně mluvený jazyk.

J. Škvorecký děkuje L. Vaculíkovi za jeho výrok o češtině v *Příběhu inženýra lidských duší* (viz výše bod 1.):

Konečně jeden projev díky, který si nemohu odpustit. Vždycky si přeju, aby si někdo aspoň trochu povšiml, že své knihy, čistě jazykově, píšu pečlivě a že se snažím o jakousi poezii ve větách prózy. Proto mě potěšila Tvoje poznámka o scéně mezi Dannym, Marií a její deerou Danielou [...] Pokud jde o prznění jazyka: to je prostě věc osobní filosofie. Z hlediska lingvistického jsou přirozeně nejlepší ty jazyky, které jsou nejsprzněnější [...] Vem si angličtinu [...] Aníž bych samozřejmě haněl naši mateřštinu (protože tou se zas dají vyjádřit jiné věci) (Škvorecký 2004a, s. 107).

⁴ Zde autorka nepřesně uvažuje o hovorové řeči, ačkoli jde hlavně o obecnou češtinu jako útvar běžně mluveného jazyka.

Je zřejmé, že J. Škvorecký nepřistupuje k češtině jen z hlediska jazykové správnosti, ale že je si vědom toho, že záleží na tom, kdo jazyka užívá, protože všechny jazyky světa jsou rovnocenné. Nezáleží totiž na tom, že angličtina má jen čtyři pády a „primitivní” jazyky jich mají k dispozici patnáct, ne-li více.

Z jazykověkulturních otázek se J. Škvorecký vyslovuje dvakrát k p r a v o p i s u. Poprvé to bylo v polovině šedesátých let, kdy byl vyzván anketou ostravského kulturního časopisu, aby se vyjádřil k reformě českého pravopisu, neboť na stránkách jazykovědných časopisů probíhala tehdy diskuse o této reformě:

Mám v tom ohledu zcela konzervativní, možná reakční názory. Myslím si, že český pravopis není tak složitý, aby jej normální dítě, vedené normálně schopnými učitelkami, nemohlo bez velkého vynaložení energie zvládnout. Anglický pravopis je daleko složitější, a přece to nevedlo k zblbnutí národa (Škvorecký 1965, s. 152).

Krátce se vyslovuje k zachování ypsilonu a kroužkovaného *ů*.

Co by se zjednodušit dalo, to je složitě psaní velkých a malých písmen (Škvorecký 1965, s. 152).

V polovině osmdesátých let o pravopisu píše obecně ve stejném duchu zachovat *status quo*:

Lidé si prý zvyknou. Samozřejmě. Jenže jde o to, zda nový pravopis ochudí nebo neochudí výrazové možnosti naší mateřštiny. A nejde ani o to, jak moc nebo jak málo. Kvůli několika blbečkům, kteří nedokážou zvládnout celkem snadný český pravopis, byť by to třeba byly papalášské ratolesti, je škoda každého, byť sebemenšího ochuzení (Škvorecký 2004b, s. 29).

Podrobně a vtípně uvádí především argumenty pro zachování *ů* a *y*. Je zajímavé srovnat Škvoreckého myšlenky, které jsou místy až expresivní, s názorem českého anglisty, funkčního strukturalisty a předního odborníka na psaný jazyk J. Vachka, který napsal, že s problematikou pravopisného úzu jsou spojeny složité otázky, s nimiž musí každá reforma pravopisu počítat (Vachek 1964, s. 126).

3. Romanopisec, dramatik a esejista M i l a n K u n d e r a, jenž je nejčastěji překládaným současným českým spisovatelem, žije od roku

1975 trvale ve Francii a píše svá umělecká díla na rozdíl od J. Škvoreckého i jazykem svého nového domova.

Zatímco v češtině Škvoreckého uměleckého díla nacházíme anglosasky zaměřenou tradici čapkovskou na autenticitu vyjádření, na hovorový, popř. běžně mluvený jazyk, u M. Kundery, který si uvědomuje, že většina čtenářů ho bude číst v překladu, se v česky psaných knihách jedná o románsky zaměřenou tradici vančurovskou na významovou přesnost a jednoznačnost jazykového výrazu, jež vylučují překladatelské nedorozumění. Je to jazyk intelektuální a racionální, který respektuje přísné normy spisovné češtiny.

K češtině se M. Kundera vyjadřuje mnohem méně než L. Vaculík a J. Škvorecký, zajímá ho především vývoj češtiny, obdivuje jazyk J. Skácela.

Je znám širší veřejností hlavně svými úvahami o bytí českého národa (a tedy i češtiny), jak ukazuje už jeho projev r. 1967 na sjezdu spisovatelů v předvečer Pražského jara (IV. sjezd, 1968, s. 23).

Výstižná je jeho esejistická pasáž v románu *Žert* o českém národě v době pobělohorské, kdy venkovský lid uchoval češtinu tak, že na ni mohli navázat čeští spisovatelé v 19. století v době národního obrození:

Každý západoevropský národ má nejméně od středověku docela nepřetržitý kulturní vývoj [...] Český národ přestal však v 17. a 18. století téměř existovat. V 19. století se vlastně podruhé narodil. Mezi starými evropskými národy byl dítětem. Měl sice též svou velkou minulost, ale ta byla od něho oddělena příkopem dvou set let, kdy se čeština stáhla z měst na venkov a patřila už jen negramotným. I mezi nimi nepřestala však tvořit dál svou kulturu. Kulturu skromnou a zrakům Evropy docela skrytou. Kulturu písní, pohádek, zvykových obřadů, přísloví a říkad. A přece to byla přes dvě stěletý příkop jediná uzoučká lávka. Jediná lávka, jediný můstek. Jediný kmínek nepřetržité tradice. A tak ti, kdo začali vytvářet na prahu 19. století novou českou literaturu a hudbu, roubovali ji právě na něj (Kundera 1969, s. 127).

Kunderovo tvrzení o tom, že v době pobělohorské čeština patřila jen negramotným, je ovšem třeba zpřesnit, protože se na základě nejnovějšího zkoumání barokní češtiny, které už nevychází jen z pro-

testantské interpretace vývoje jako M. Kundera, ukazuje, že u nás přes jisté funkční omezení češtiny bylo i mnoho tištěných textů obsahujících spisovnou češtinu stejně kvalitní jako v předchozí době humanismu, na barokní češtinu mohli obrozenci navázat (Štěpán 2010). V barokní době působili také selští písmáci.

M. Kunderu zaujala čeština básníka Jana Skácela, když o ní napsal:

Básně Jana Skácela mám rád odedávna [...] Jeho verše jsou takřka neuvěřitelným spojením největší možné prostoty s nehlubším a zcela originálním zamyšlením. Navzdory své prostotě je Skácel jeden z nejtíž přeložitelných básníků. Každá jeho báseň zakouší závat z etymologické propasti skryté v jednotlivých českých slovech [...] Když se zamyslím nad otázkou, co mne nejvíc připoutává k češtině, co mi ji činí stále drahou a nenahraditelnou, mám na tu otázku tuto odpověď: verše Jana Skácela (Kundera 1992, s. 1).

K tomuto výstižnému vyznání nelze již co dodat.

4. Dramatik, romanopisec a publicista Pavel Kohout, který od roku 1979 žil vynuceně v Rakousku, který se roku 1989 vrátil, ale který si ponechává rakouské občanství, píše podobně jako M. Kundera svá umělecká díla také v cizím jazyce. P. Kohout uvádí, že pro něho „jazyky už nikdy neměly být překážkou, v druhém z nich, němčině, bude dokonce jednou i myslet a psát stejně jako v mateřštině“ (Kohout, 2005, s. 34).

Z Kohoutových nečetných výroků o češtině si všimněme jen jeho zamýšlení nad úlohou Moravy v jazykověkulturním kontextu. Po matce původem z Čech přisuzuje však značnou roli Moravě, když píše svůj hold na Moravu:

A proč tak náhle ten hold? Je to opožděná gratulace k třicetiletému Brňana-spisovatele Jana Trefulky, který mě kdysi učinil lepším tím, že veřejně odhalil mé špatné psaní. Právě on, soudě podle jeho stesků v tisku, trpí tím, že jeho Morava nepoživá respektu západních Čechů. Požívá, Jene, a nemusí mít proto ani vytýčené hranice, ani zemské zřízení. Je v nás všech, kdo mluvíme česky díky moravskému gruntu jazyka (Kohout, 2008, s. 192).

P. Kohout si uvědomuje funkci Moravy zvláště proto, že v České republice došlo v poslední době ke komunikačním změnám. Můžeme jen stručně dodat, že v komunikačních situacích veřejných a oficiál-

ních se oslabuje postavení spisovné češtiny. Jde to tak daleko, že i lingvisté vyslovují obavy o to, abychom do padesáti let nebyli svědky české spisovné dvojazyčnosti – starou spisovnou češtinu by používala Morava a Slezsko, v Čechách by se kodifikovala čeština tzv. obecná (Uličný 2004). Srov. k tomu i reakce L. Vaculíka na V. Cvrčka v části 1.

5. Nejmladší ze zde analyzovaných autorů je dramatik, teoretik a kritik umění, zvl. divadla, filozof V á c l a v H a v e l. Vyjadřuje se nejen o jazyce obecně, ale i konkrétně o češtině. Všimá si jazyka uměleckých děl některých současných českých básníků a prozaiků, popisuje řeč několika českých herců, obrazně charakterizuje vlastnosti češtiny. Všimneme si jen toho, jak funkčně charakterizuje spisovné jazykové prostředky v jednom svém dramatu.

V době normalizace roku 1984, kdy jeho hry nemohly být uváděny na českých jevištích, V. Havel dost důkladně popisuje a k o m e n t u j e j a z y k j e d n o h o s v ě h o d r a m a t u, aby dal návod překladatelům, jak mají překládat spisovnou řeč postav jeho hry, a to ve vztahu k obsahu díla. Hra *Largo desolato* chce vypovídat o lidském bytí vůbec a jazyk v ní hraje důležitou roli. V. Havel žádá inscenátory, „aby hře zachovali pokud možno její mnohoznačnost“ (Havel 1999, s. 499), a uvádí:

Jsou tam prostě, lze-li to tak říct, postavy *paradoxní* [podtrhl – V.H.] (Havel 1999, s. 501).

O jejich řeči píše:

O mých hrách se často říká, že v nich všechny postavy „mluví jako Havel“ [...] *Něco na tom je*, vím o tom a je tomu tak *schválně* [podtrhl – V.H.]. I to patří k poetice těch her [...] K té řeči („jako Havel“) patří jakási [...] vnější *vybroušenost, knižnost* [podtrhl – V.H.], možná literárnost: všichni mluví spisovně, hezky, často ve složitých souvětích [...], z různých možných synonym volí obvykle ta méně frekventovaná [...], věty mají správnou stavbu [...], mnohé z delších replik mají stavbu *proslovů*, je to prostě taková trochu esejistická řeč. *Považuji tuto věc za dost důležitou* [podtrhl – V.H.]: pokud mé hry měly na jevišti určitý druh osobitého napětí, skryté ironičnosti, humoru i jakési lehce tajemné poezie, pak to téměř vždy nějak souviselo se *zvláštním napětím mezi »vysokou«, »učenou«, až jaksí deskriptivně analytickou řečí na jedné*

straně a triviálností či banalitou témat, situací a problémů touto řečí projednávaných na straně druhé [podtrhl – V.H.]. Celá existenciální bludnost, tíseň i komika často přímo stojí a padá právě s tímto jazykem a s jeho nepoměrem k tomu, oč reálně jde. Mám podezření, že právě tahle věc při překladech do jiných jazyků často uniká (Havel 1999, s. 504–505).

Podrobněji se k tomu vrací i později (Havel 1999, s. 1011–1016). Havlův přístup k postavení spisovných jazykových prostředků v celkové struktuře jeho dramatu je příkladem toho, jak i spisovatel může jazykový projev charakterizovat z hlediska funkčního.

6. **Závěr.** Pět uvedených spisovatelů se vyznačuje nesmírným tvůrčím elánem ve vlastní umělecké tvorbě a mnohdy originalitou při formulaci výroků o češtině. Pokusili jsme se ukázat, že tito autoři přistupují k mateřskému jazyku už z hlediska funkční lingvistiky, která stojí na stanovisku, jaké úkoly má jazyk vůbec i jaké má v konkrétních jazykových projevech, v našem případě v uměleckých dílech, jejichž cílem je estetický účinek, a za jakým účelem a v jaké situaci užíváme jednotlivé útvary českého jazyka. Funkčně strukturní přístup uvedených pěti spisovatelů, jak ho už ve třicátých letech minulého století formulovali v Pražském lingvistickém kroužku především B. Havránek a J. Mukařovský a jak ho propracovali jejich pokračovatelé, se liší od stále ještě častého puristického nebo obrozeneckého přístupu k jazyku rozšířeného v české společnosti a u velké řady jiných spisovatelů.

Prameny

- IV. *Sjezd Svazu československých spisovatelů (Protokol)*, 1968, Československý spisovatel, Praha.
- H a v e l V., 1999, *Eseje a jiné texty z let 1970–1989*, Torst, Praha.
- K o h o u t P., 2005, *To byl můj život?? (První díl) 1928–1979*, Paseka, Praha–Litomyšl.
- K o h o u t P., 2008, *O ničem a o všem. Krátká čtení 1975–2008*, Pistorius & Olšanská–Academia, Příbram–Praha.
- K u n d e r a M., 1969, *Žert*, Československý spisovatel, Praha.
- K u n d e r a M., 1992, *Jan Skácel mne poutá k češtině*, „Revue otevřené kultury“ č. 1.
- Š k v o r e c k ý J., 1965, *Co s naším pravopisem?* „Červený květ“ 10, č. 5, s. 152.

- Škvorecký J., 1968, *O nich o nás. (Studie o americké literatuře)*, Kruh, Hradec Králové.
- Škvorecký J., 1992, *Josef Škvorecký vypráví*, Společnost Josefa Škvoreckého, Praha.
- Škvorecký J., 1999, *Podivný pán z Providence a jiné eseje*, Ivo Železný, Praha.
- Škvorecký J., 2004a, *Mezi dvěma světy a jiné eseje*, Ivo Železný, Praha.
- Škvorecký J., 2004b, *Ráda zpívám z not a jiné eseje*, Ivo Železný, Praha.
- Vaculík L., 1990, *Český snář*, Atlantis, Brno.
- Vaculík L., 2002, *Poslední slovo. Výbor fejetonů z Lidových novin (1989–2001)*, Paseka, Praha–Litomyšl.
- Vaculík L., 2008, *Dřevěná mysl. Výběr fejetonů z Lidových novin 2002–2008*, Jaroslava Jiskrová–Máj–Dokořán, Praha.

Literatura

- Homolková M., 1983, *Vyjádření o jazyce a řeči v publicistických projevech F. Halase*, „Naše řeč“ 66, s. 225–235.
- Chloupek J., 1972, *Řeč o jazyce v umělecké tvorbě M. Hornička*, „Naše řeč“ 55, s. 165–170.
- Janáčková J., Stich A. (eds.), 1988, *Chvála české řeči aneb O národě v řeči a o řeči v národě slovy českých spisovatelů od počátků až po naše dny*, Československý spisovatel, Praha.
- Kosková H., 2004, *Škvorecký*, Literární akademie, Praha.
- Oberpfalzer F., 1945, *Krásná, čistá, svatá řeč mateřská*, Karel Voleský, Praha.
- Štěpán J., 2010, [recenze] *Jarmila Alexová: Vývoj českého barokního souvětí souřadného*, „Jazykovědné aktuality“ 47, č. 3 a 4 (v tisku).
- Štícha F., 2004, *Za hranice gramatičnosti: Ludvík Vaculík a Václav Böhmsche*, „Naše řeč“ 87, s. 172–184.
- Uličný O., 2004, *Kam kráčíš, češtino?* „Lidové noviny. Orientace“ 2004, 17. dubna, s. 14.
- Vachek J., 1964, *K obecným otázkám pravopisu a psané normy jazyka*, „Slovo a slovesnost“ 25, s. 117–126.
- Vaňková I., 2007, *Řeči, v níž vzpomínám... (Poznámky o mateřském jazyce v českém obrazu světa)*, [in:] *Jazyky, rozumění, porozumění*. Sborník k životnímu jubileu Aleny Macurové, Univerzita Karlova – Filozofická fakulta, Praha, s. 186–199.

Summary

Author of the article describes statements about Czech language of well-known modern Czech writers: Ludvík Vaculík, Josef Škvorecký, Milan Kundera, Pavel Kohout and Václav Havel. They are speaking about function of mother tongue in a literary composition or in a daily communication.